

עיונים לשבת פרשת ויגש עפ"י הרמב"ם

מרכז מורשת הרמב"ם רח' התנאים 6 טבריה, משרדי המרכז רח' יוחנן בן זכאי 6 טבריה, טלפקס- 04-6790632

לשאלות, הערות והארות info@harambam.org.il

לעילוי נשמת אסתר בת רחמה

ריבונו של עולם מנהיג את העולם

הרב שאולי גרינפלד

ולהגיע למצרים בעצמו, אלא מצא את עצמו מוֹרָד למצרים
בכח על ידי אורחת גמלים?

שאלה על דרך זו, עולה גם למתבונן בסיפור על דוד המלך
ושמעי בן גרא. הסיפור מתרחש בזמן מרד אבשלום, כאשר
דוד המלך ואנשיו נמלטים מירושלים. וכך מסופר בספר
שמואל ב³:

"ובא המלך דוד עד בחורים, והנה משם איש יוצא ממשפחת
בית שאול ושמו שמעי בן גרא, יוצא יצוא ומקלל".

אבישי בן צרויה מתנדב להרוג את שמעי, אך דוד מונע זאת
ממנו, ומנמק את החלטתו במילים אלו:

"ויואמר דוד אל אבישי ואל כל עבדיו: הנה בני אשר יצא
ממעו מבקש את נפשי ואף כי עתה בן הימיני, הניחו לו ויקלל
כי אמר לו ה'"⁴.

דוד אוסר לפגוע בשמעי בן גרא, שהרי הוא שליח ה' – ה'
אמר לו לקלל, וכי אנחנו נפגע בשליח ה'?"

ושוב אנו ניצבים משתוממים: אכן כך? וכי לדוד המלך
נודע ברוח הקודש ששמעי הוא שליח ה', שהיה זה ה' אמר
לו לצאת ולקלל? אם כן, כיצד נסביר את צוואתו הברורה
של דוד המלך לבנו שלמה, לפני שהוריש לו את שרביט את
המלוכה, כפי שמובא בספר מלכים א⁵:

"והנה עמך שמעי בן גרא בן הימיני מבחרים והוא קיללני
קללה נמרצת ביום לכתני מחננים... ועתה אל תנקהו כי איש
חכם אתה וידעת את אשר תעשה לו והורדת את שיבתו
בדם שאול".

והדברים אינם מובנים: כאשר אבישי בן צרויה ביקש להרוג

פרשתנו מתארת את התגלותו של יוסף אל אחיו:

"ויואמר יוסף אל אחיו אני יוסף, העוד אבי חי? ולא יכלו אחיו
לענות אתו כי נבהלו מפניו".

האחים מגיבים בבהלה. הם נמצאים בתחושה של גנב
שנתפס על חם, ואין לו אלא לחכות ולראות מה עומדים
לעשות לו...

יוסף מבחין בתחושה של אחיו, ומנסה להרגיע אותם²:

"ויואמר יוסף אל אחיו גשו נא אלי ויגשו, ויואמר אני יוסף
אחיהם אשר מכרתם אתי מצרימה. ועתה אל תעצבו,
ואל יחר בעיניכם כי מכרתם אתי הנה, **כי למחיה שלחני
א-להים לפניכם**. כי זה שנתיים הרעב בקרב הארץ ועוד
חמש שנים אשר אין חריש וקציר. **וישלחני א-להים לפניכם
לשום לכם שארית בארץ**, ולהחיות בכם לפליטה גדולה.
ועתה **לא אתם שלחתם אתי הנה, כי הא-להים**, וישימני
לאב לפרעה ולאדון לכל ביתו ומשל בכל ארץ מצרים".

יוסף מסביר לאחים, שאינם צריכים לדאוג בדבר הנסיבות
שהוליכו אותו למצרים, שהרי 'לא אתם שלחתם אתי הנה,
כי הא-להים'.

דברי יוסף מותירים אותנו בהשתוממות גדולה: האם כך?
האחים לא קשורים לכך שיוסף הגיע למצרים? האם אכן
היה זה דבר ה' שהורה ליוסף להגיע לכאן?!

– ואם נאמר שאכן כך, יוסף קיבל נבואה שעליו להגיע
למצרים, אם כן מדוע לא סיפרה לנו התורה על כך? ויותר
מזה – אם יוסף קיבל שליחות מהקדוש ברוך הוא להגיע
למצרים, מדוע לא הזדרז יוסף לבצע את השליחות האלוהית

3 ט"ז, ה.

4 פס' י"א.

5 ב, ח.

1 בראשית מ"ה, ג.

2 פסוקים ד – ח.

לאותו נשיא להחליט החלטות, שהביאו את התוצאות שהקדוש ברוך הוא רצה.

כך גם בעניין דוד המלך ושמעי בן גרא: שמעי הלך לקלל את דוד, מתוך החלטה רעה שלו, ולכן דוד מצווה את שלמה להוריד את שיבתו בדם שאול. אך אין זה עומד בסתירה לכך, שמי שעורר בשמעי את הרצון לקלל את דוד, היה הקדוש ברוך הוא, שהיה עסוק בהוצאתו לפועל של העונש לדוד על מה שקרה עם אוריה החתי. דוד אסר על אבישי לפגוע בשמעי באותם רגעים, כיון שדוד הבין שכרגע הוא מקבל עונש וכפרה, ואל לו להפריע לכך, ועל כן אמר שה' אמר לשמעי לקלל, כלומר: ה' עורר את שמעי לכך, כדי שיהיה זה חלק מהעונש שלי. אך אין הכוונה ששמעי אכן קיבל ציווי אלוקי לקלל את דוד, ועל כן בבוא הזמן, שמעי נענש על התנהגותו.

וכן הוא בעניין יוסף ואחיו: ה' מעולם לא ציווה את יוסף לרדת למצרים. הקדוש ברוך הוא עורר את האחים לכעוס על יוסף, וכיון שכך האחים הביאו לכך שאורחת הגמלים הורידה את יוסף למצרים, וכיון שכך התגלגלו הדברים ויוסף נהיה מושל במצרים ובעל היכולת לפרנס את משפחתו.

יוסף מסכם את החלטת האחים להביא להורדתו למצרים במילים: 'לא אתם שלחתם אתי הנה כי הא-להים', ואת קורותיו במצרים, אשר הביאו אותו למעמדו ויכולותיו במילים: 'וישלחני א-להים לפניכם'. יוסף הצדיק, יודע לראות את יד ה' מסובב הסיבות, וליחס אליו את מה שהביא לתוצאות העומדות לפניו.

דברים אלו, היה נוהג ללמדנו, מרן ראש הישיבה והרב הראשי לישראל, הגאון הרב אברהם אלקנה כהנא שפירא זצ"ל, בסיפור חסידי שהיה אוהב לספר:

"יש סיפור, שבעל ה"תניא" חזר מ"המגיד" לחותנו. שאל אותו החותן: 'מה למדת אצל הרבי שלך?' והוא ענה: 'למדתי שריבוננו של עולם מנהיג את העולם'. החותן שלו צחק: 'זה מה שלמדת? בא נקרא לשפרינצה'. יצאה ילדה אחת מהמטבח. שאל אותה החותן: 'תגידי שפרינצה, מי מנהיג את העולם?'. ענתה הילדה: 'מה זאת אומרת? ריבוננו של עולם מנהיג את העולם!' אמר החותן: 'אתה רואה, זה גם שפרינצה אומרת!', ענה לו בעל ה"תניא": 'היא אומרת, אני יודע!'. – זה יסוד גדול".

את שמעי בן גרא, דוד המלך עצר בעדו, בטענה ששמעי בסך הכל עושה את מה שה' אמר לו, ואם כן מדוע פתאום באחרית ימיו של דוד שמעי נהיה אשם, שיש להוריד את שיבתו בדם שאול?

הרמב"ם, בסוף החלק השני של המורה נבוכים⁶, מלמד אותנו עיקרון מנחה, לפיו נוכל להבין מה באמת היתה כוונתו של יוסף כאשר אמר שהאלוקים שלחו למצרים, ולמה התכוון דוד המלך כאשר אמר שה' אמר לשמעי בן גרא לקלל:

"דע, שכל הסיבות הקרובות, אשר מהם נתחדש מה שנתחדש, אין הבדל בין שהיו אותן הסיבות עצמיות טבעיות או בחירות או מקריות על דרך האירוע, וכוונתי בבחירות שתהא סיבת אותו המחדש בחירת אדם, ואפילו היתה הסיבה רצון בעל חי מכל בעלי החיים, **הרי כל זה מתייחס לה' בספרי הנביאים**".

הרמב"ם מלמד אותנו, שדרכם של ספרי הנביאים, כאשר הם רוצים לתאר את מה שגרם לתוצאה שעומדת מולם, או בלשון הרמב"ם: 'הסיבה הקרובה' - יאמרו שהדברים שהדברים קרו, כי ה' רצה שכך יקרה. והטעם לכך הוא:

"כיון שה'... הוא אשר עורר אותו הרצון לאותו החי הבלתי הוגה⁷, והוא אשר חייב הבחירה לחי ההוגה, והוא אשר הנהיג הדברים הטבעיים כפי מהלכם".

כאשר אנו מתבוננים במהלך האירועים ההיסטוריים, אנו מבחינים כיצד אירוע גרר אירוע. ואנו יכולים להסביר: מפני מה חזרנו להר הבית ולכותל המערבי? – כי הם שוחררו במלחמת ששת הימים. ומדוע פרצה המלחמה? – כיון שהמצרים סגרו את מיצרי טיראן. ומדוע המצרים סגרו את מצרי טיראן? – כי כך החליט הנשיא שלהם.

הנביאים יעשו איתנו צעד קדימה: ולמה כך החליט הנשיא המצרי? כי הקדוש ברוך הוא רצה שנחזור, ולכן הוא הכניס רצון בלב הנשיא המצרי לסגור את מצרי טיראן. הנביא יבטא זאת בקצרה: הקדוש ברוך הוא אמר לנשיא מצרים להחזיר אותנו למקום בית חיינו. אין הכוונה שנשיא מצרים נהיה נביא, או שנשיא מצרים הוא צדיק שעשה את רצון ה', ובוודאי שאין הכוונה לומר שנשיא מצרים התכוון שזה מה שיקרה. הכוונה היא, שהקדוש ברוך הוא, הוא זה שגרם

6 פרק מ"ח. עמ' ע"ר – רע"א במהדורת הגאון מהר"י קאפח.

7 חי בלתי הוגה – בעל חי, שקבלת ההחלטות אצלו אינה מיוחסת לכך שיש לו דעות והשקפות עולם. בשונה מהאדם, שהוא 'החי ההוגה', אשר החלטותיו מתקבלות לאור הדעות וההשקפות אשר גיבש לעצמו.